

**КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА
КОАЛИЦИЯ 2000**

(Бизнес-сектор)

Април 2004 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания в настоящата разработка са проведени сред представители на стопански организации. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката (<i>брой стопански организации</i>)
1.	Януари 2000 г.	331
2.	Октомври 2000 г.	560
3.	Декември 2002 г.	530
4.	Март 2003 г.	447
5.	Юни 2003 г.	442
6.	Ноември 2003 г.	421
7.	Февруари 2004 г.	471
8.	Април 2004 г.	478

Метод на регистрация: персонално, стандартизирано интервю.

Полева работа: 30 март – 20 април 2004г.

II. РЕЗУЛТАТИ

1. ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА ЗА БИЗНЕСА

За разлика от по-благоприятните оценки за отделните проявения на корупцията, които настоящето изследване регистрира, критичността на бизнесмените към явлението се запазва и дори се изостря. *Корупцията* продължава да се определя като най-сериозния проблем на страната според предприемачите.

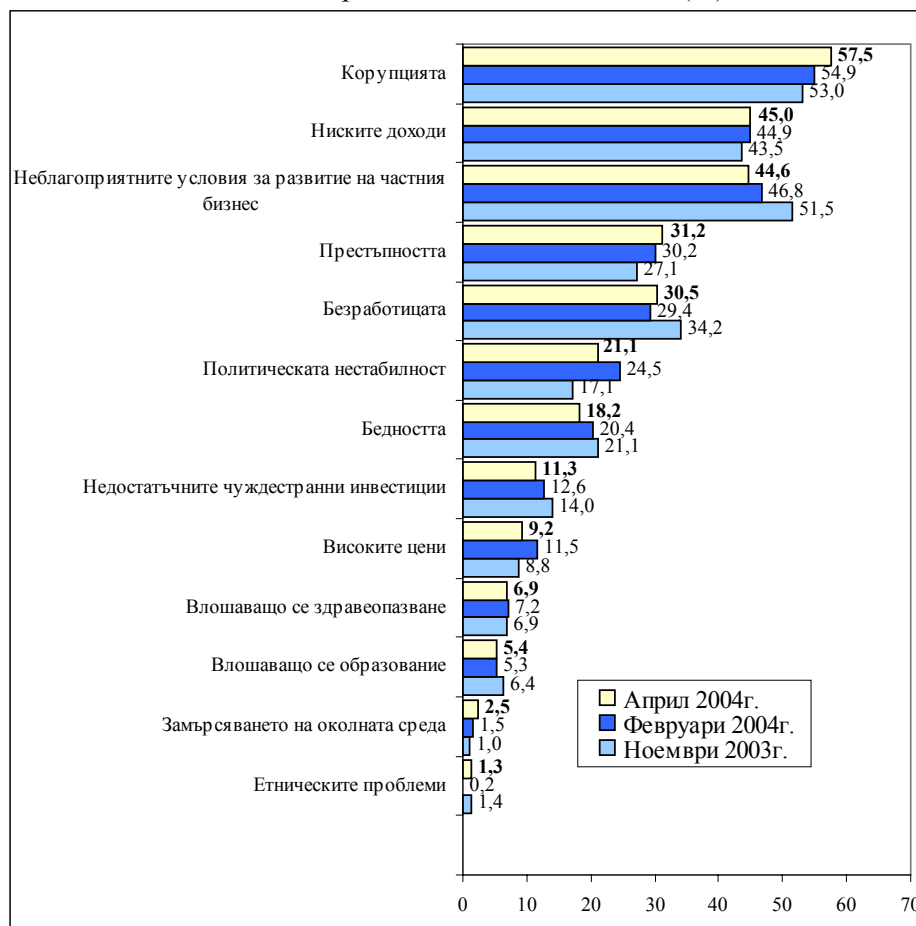
След нея традиционно се нареждат *ниските доходи* и *неблагоприятните условия за развитие на частен бизнес*. (Графика 1)

Засилената активност на правителството през последните няколко месеца и предприемането на редица конкретни мерки все пак намират отражение в намаляване на критиките към *условията за развитие на частен бизнес*, *безработицата* и *политическата обстановка в страната*.

За разлика от тях обаче, *корупцията* и *престъпността* продължават да покачват своята значимост като основни въпроси пред обществото, които все още чакат своето решение.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (%)

База: Всички респонденти

Тази тенденция се запазва и при подредбата на проблемите, пред които е изправен самият бизнес. Докато някои от тях търпят значителна промяна, корупцията, както сред административните служители, така и вътре в бизнес-сектора, се задържа около едно постоянно ниво. (Приложение 3, Таблица 1)

Чувствително отслабва значимостта на проблемни за бизнеса въпроси като: “Достъп до финансиране на бизнес-дейности”, “Макроекономическата обстановка в страната”, “Правилата и процедурите при придобиване на земя” и “Инспекциите/ проверките от контролните органи”.

Като цяло, може да се каже, че се забелязва известно подобряване на бизнес-климата в страната, въпреки че основните проблеми се запазват и все още е рано да се говори за радикална промяна на средата, в която работи българският частен бизнес.

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

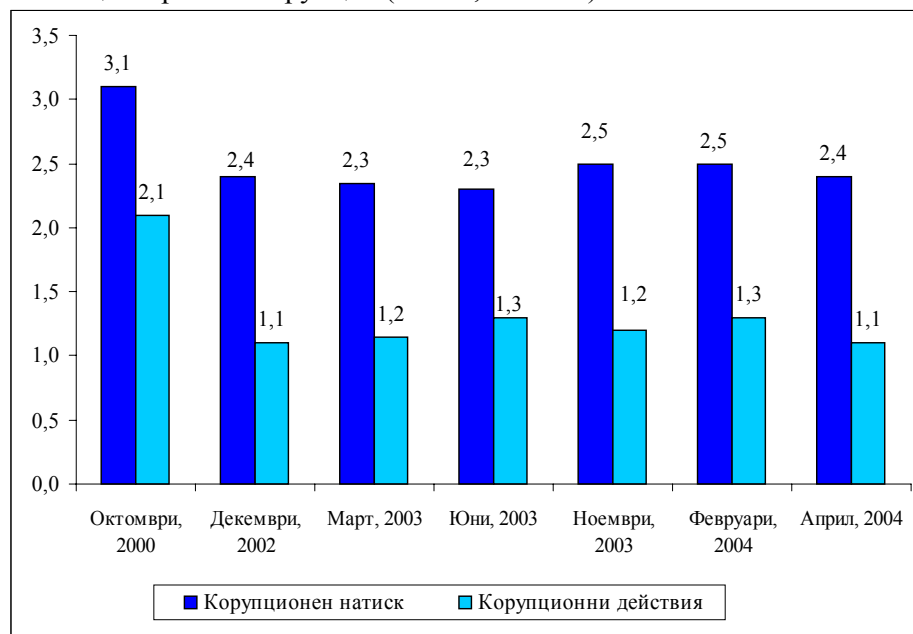
РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които представителите на стопанските организации съобщават, че са участвали.

Настоящото изследване прекъсва възходящата тенденция от предходните няколко проучвания и регистрира най-ниската стойност за последните 2 години на индикатора за реално осъществените корупционни сделки в страната (Графика 2). Макар че е рано да се правят обобщения, данните от това изследване показват, че предприетите от правителството анти-корупционни мерки постепенно започват да дават резултат.

Графика 2.

Равнище на реална корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПУБЛИЧНИ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ НАЙ-ЧЕСТО С НЕОФИЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ

Влиянието на предприетите мерки проличава и при измерването на дела на фирмите, участвали в някакъв вид корупционна “сделка”, свързана с получаване на определен вид публична услуга. Почти при всички видове услуги се наблюдава отслабване на корупционния натиск, като в най-голяма степен това се отнася за издаването на разрешения за строеж и отпускането на кредити. (Графика 3)

Продължава обаче, да се повишава делът на фирмите, платили неофициално суми, за да избегнат глоба за извършено от тях нарушение.

При настоящето изследване се забелязва все по-ясно разграничаване между двата вида корупция – тази, инициирана от страна на обществените служители и от страна на самите бизнесмени.

И докато вторият вид корупционни практики се поддават по-трудно на влияние, то предприетите от правителството мерки определено са повлияли върху обществените служители в положителна посока.

Графика 3.

Относителен дял на фирмите, извършили неофициални плащания за следните услуги (%)

База: Всички респонденти

РАЗМЕР НА НЕОФИЦИАЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ

За разлика от намаления брой осъществени корупционни сделки, размерът на неофициалните плащания продължава да нараства. За някои от услугите все още преобладават сумите до 250 лв. - *получаване на телефонен номер, регистрация на фирма, при работа с фирмените отделения (по вписването) в съда, включване към електрозахранване, прокарване на вода. (Таблица 1)*

За други, като *регистрация на права на собственост, сключване на договори с големи предприятия и услуги, свързани със съдебни дела*, най-много нерегламентирани суми са дадени между 250 до 500 лв.

За част от услугите големината на неофициалните плащания е тясно обвързана с размера на “сделката” и значимостта ѝ. Платените от предприемачите допълнителни суми за *получаване на разрешение за строеж, получаване на разрешителни, лицензи, получаване на кредит, при съдебни дела или сключване на договори с големи предприятия* варират в широки граници – от 250 лв. до над 5000лв. (Таблица 1)

Особен е случаят със *спечелването на обществени поръчки*, което все по-трайно се обвързва с плащането на големи суми – шест от десет фирми са платили над 1000 лв. А една пета от бизнесмените, които са успели да сключат такава поръчка, са платили над 5000 лв. подкуп за това.

Таблица 1. Размер на подкупа

	До 250 лв.			251 – 500 лв.			501 – 1000 лв.			1001 – 5000 лв.			Над 5000 лв.		
	XI 03	II '04	IV '04	XI 03	II '04	IV '04	XI 03	II '04	IV '04	XI 03	II '04	IV '04	XI 03	II '04	IV '04
Получаване на разрешение за строеж	44,4	26,7	18,8	25,9	30,0	25,0	11,1	16,7	37,5	18,5	13,3	6,3	-	13,3	12,5
Получаване на разрешителни, лицензи	60,6	37,5	68,8	18,2	50,0	28,1	9,1	7,5	-	9,1	2,5	-	3,0	2,5	3,1
Включване към електрозахранване	60,0	68,0	78,6	26,7	24,0	7,1	-	-	7,1	6,7	4,0	7,1	6,7	4,0	-
Прокарване на вода	28,6	66,7	75,0	28,6	22,2	-	28,6	-	12,5	14,3	11,1	12,5	-	-	-
Получаване на телефонен номер	87,5	71,4	92,3	12,5	28,6	7,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Регистрация на фирма	77,8	57,1	90,0	-	14,3	-	-	28,6	10,0	22,2	-	-	-	-	-
Получаване на кредит	32,3	43,8	42,1	38,7	15,6	36,8	16,1	12,5	5,3	12,9	15,6	10,5	-	12,5	5,3
При съдебни дела	23,1	25,0	27,8	23,1	33,3	38,9	15,4	-	22,2	38,5	25,0	11,1	-	16,7	-
При работа с фирмените отделения (по вписването) в съда	71,4	100,0	87,5	28,6	-	12,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Регистрация на права на собственост	72,7	33,3	16,7	9,1	33,3	66,7	9,1	33,3	16,7	9,1	-	-	-	-	-
Спечелване на обществени поръчки	17,6	12,0	13,3	17,6	-	13,3	11,8	24,0	13,3	41,2	40,0	40,0	11,8	24,0	20,0
При плащане на митнически задължения	46,7	53,8	35,3	16,7	17,9	20,6	20,0	7,7	35,3	16,7	17,9	8,8	-	2,6	-
При плащане на данъци	74,2	94,1	56,5	19,4	5,9	39,1	6,5	-	-	-	-	-	-	-	4,3
Сключване на договори с големи предприятия	33,3	20,0	12,5	11,1	24,0	43,8	11,1	24,0	12,5	22,2	24,0	6,3	22,2	8,0	25,0
За да не глобят фирмата за някакво нарушение	62,8	79,3	71,4	23,3	10,3	19,0	14,0	8,6	6,3	-	1,7	3,2	-	-	-
Друга услуга, специфична за Вас	33,3	62,5	66,7	-	12,5	-	33,3	12,5	16,7	33,3	12,5	16,7	-	-	-

КОРУПЦИОННИ ПРАКТИКИ ПРИ СКЛЮЧВАНЕ НА ДОГОВОРИ

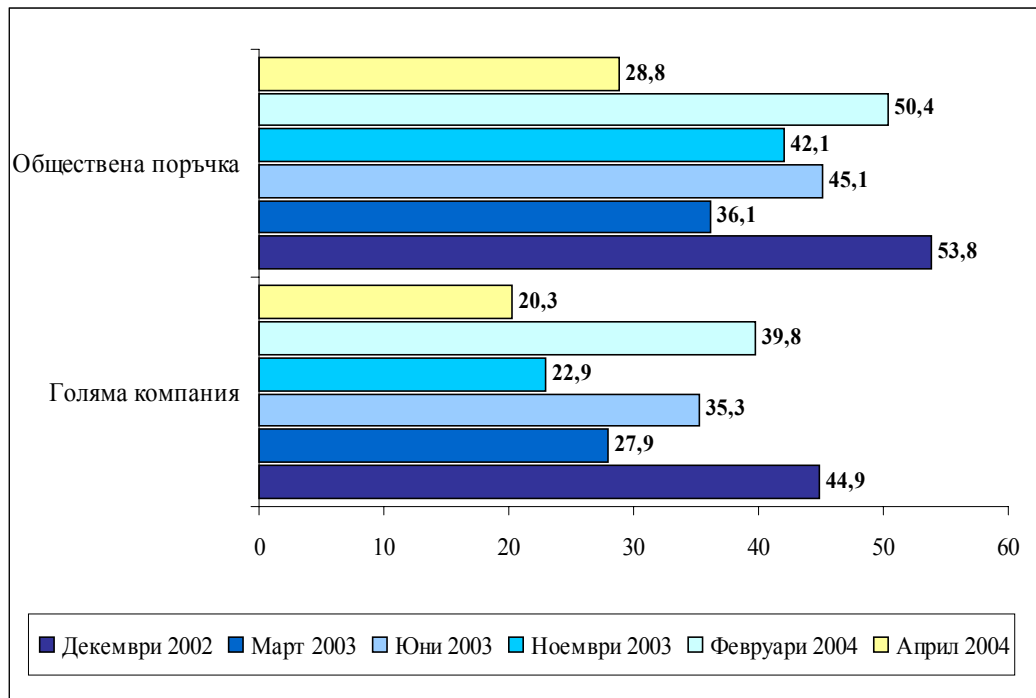
Въпреки покачването на нерегламентираните суми, които се дават за спечелване на *обществени поръчки и договори с големи компании*, случаите, в които това е станало, намаляват значително спрямо предходното изследване. (Графика 4)

Поради големите колебания в стойностите все още не може категорично да се каже дали високите дялове са били изключение от общата низходяща тенденция на даване на допълнителни, нерегламентирани суми за спечелване на поръчки от страна на фирмите.

Ако тенденцията се запази и в бъдеще, ще има основания да се регистрира известен напредък към постигане на по-голяма прозрачност и по-ясно регламентиране на процедурите по провеждане на търгове, както в обществената, така и в частната сфера.

Графика 4.

Относителен дял на платилите неофициално суми, за да получат *обществена поръчка* или *договор с голяма компания*

База:

Декември 2002 г.: N=147 (договор с голяма компания); N=155 (обществена поръчка);

Март 2003 г.: N=98 (договор с голяма компания); N=91 (обществена поръчка);

Юни 2003 г.: N=136 (договор с голяма компания); N=133 (обществена поръчка)

Ноември 2003 г.: N=140 (договор с голяма компания); N=121 (обществена поръчка)

Февруари 2004 г.: N=123 (договор с голяма компания); N=119 (обществена поръчка)

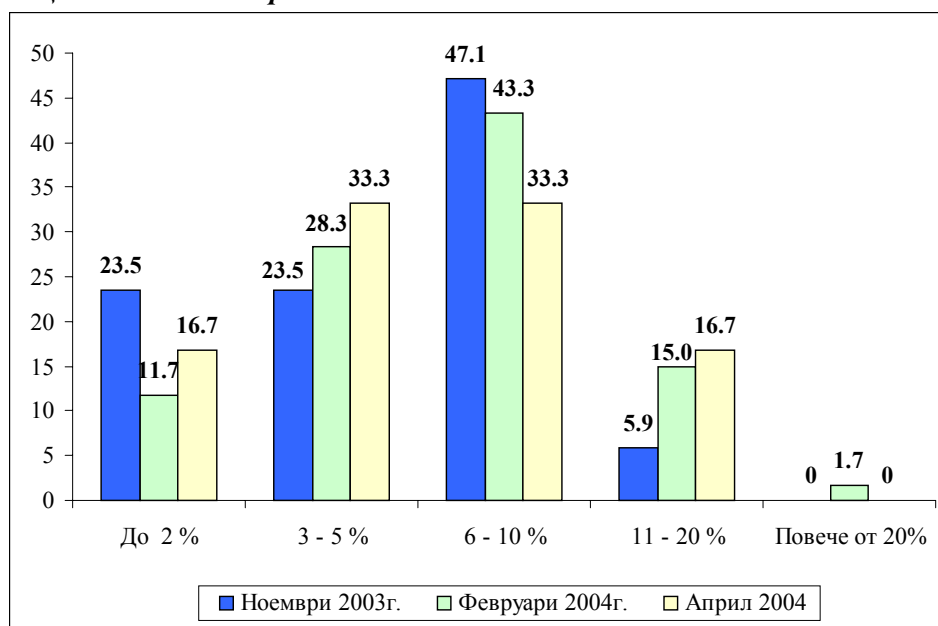
Април 2004 г.: N=133 (договор с голяма компания); N=125 (обществена поръчка)

Неофициалните плащания за получаване на *договор с голяма компания* остават относително постоянни като дял от сключваните сделки. Почти изравнени са дяловете на сумите до 2%, от 3 до 5% и от 6 до 10% от стойността на сключения договор. Една от всеки десет фирми, които са дали подкуп, е платила между 11 и 20% от сумата по сделката допълнително, за да си осигури нейното получаване. (Графика 6)

За разлика от тях, в общественения сектор, има превес на сумите между 3 и 10% - две трети от фирмите, които са дали подкуп, са платили неофициално такава сума, за да си осигурят *обществена поръчка*. Увеличават се и подкупите в размер между 11 и 20% от договорната сума. (Графика 5)

Графика 5.

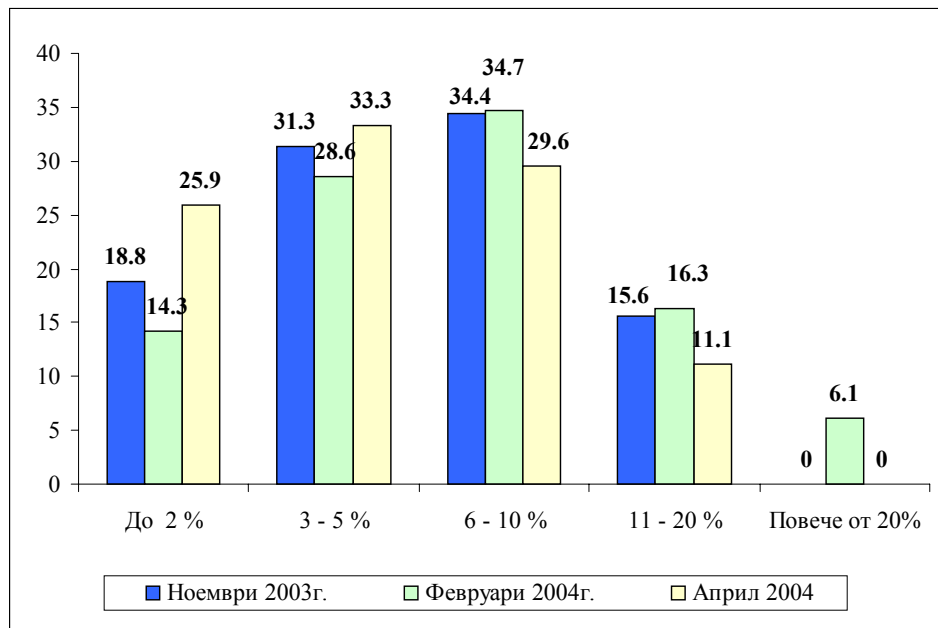
Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка в *обществения сектор*

База: Респондентите, които са плащали за получаване на *обществена поръчка* (Ноември 2003 г.: N=51; Февруари 2004 г.: N=60; Април 2004 г.: N=36)

Графика 6.

Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка от голяма компания

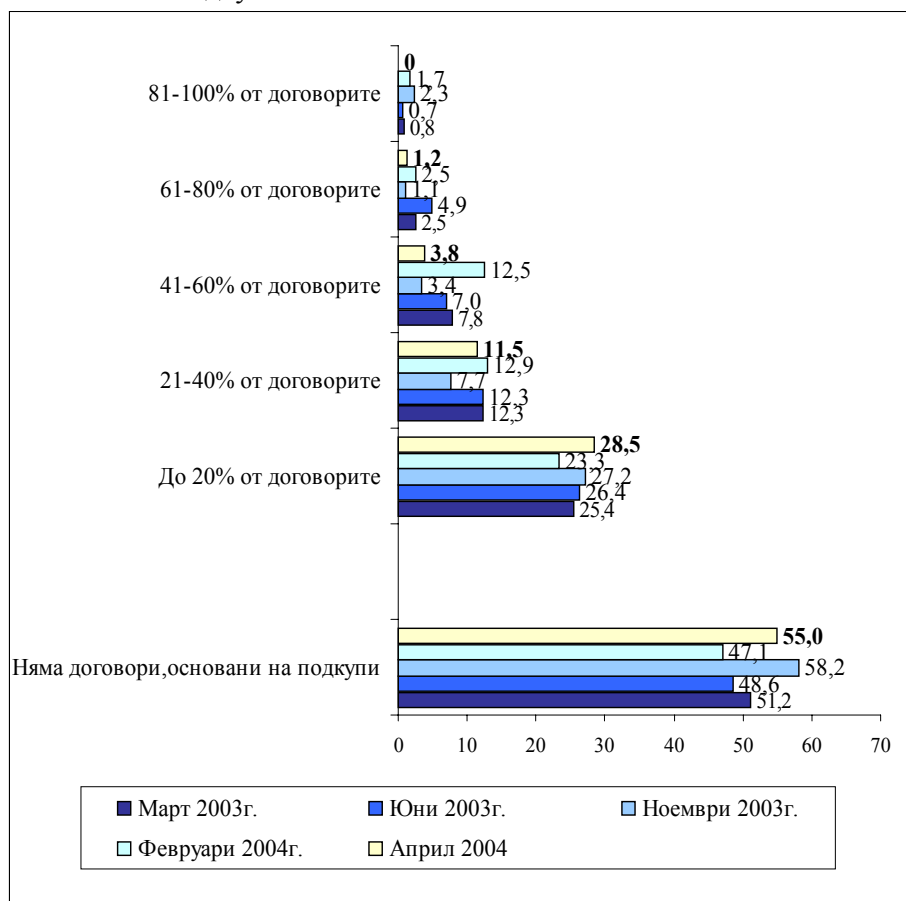

База: Респондентите, които са плащали за получаване на поръчка от голяма компания (Ноември 2003 г.: N=32; Февруари 2004 г.: N=49; Април 2004 г.: N=27)

И при оценяването на бизнес-отношенията вътре в отделните браншове се наблюдават известни колебания. След засилените негативни представи от миналото изследване, отново има връщане към по-оптимистични оценки. Повече от половината респонденти смятат, че в техния бранш няма договори, основани на подкупи, а 28,5%, че дори и да има такива, те не надхвърлят повече от 20%. (Графика 7)

Графика 7.

Дял на договорите между бизнес-партньори в бранша, които се основават на подкупи

База: Март 2003г.: N=244; Юни 2003г.: N=284;
Ноември 2003г.: N=261; Февруари 2004г.: N=240;
Април 2004г.: N=260

ДЕЙСТВИЯ НА БИЗНЕСА ПРИ СЛУЧАИ НА КОРУПЦИЯ

Макар и да се наблюдава известна промяна в бизнес-средата и в отношението на предприемачите към корупцията, дялът на тези от тях, които са склонни да предприемат някакви действия в случай на корупция, остава неизменно нисък. Едва един от всеки десет интервюирани е направил нещо, за да изобличи корумпиран служител или да предотврати опит за корупционна сделка (*Приложение 3, Таблица 2*).

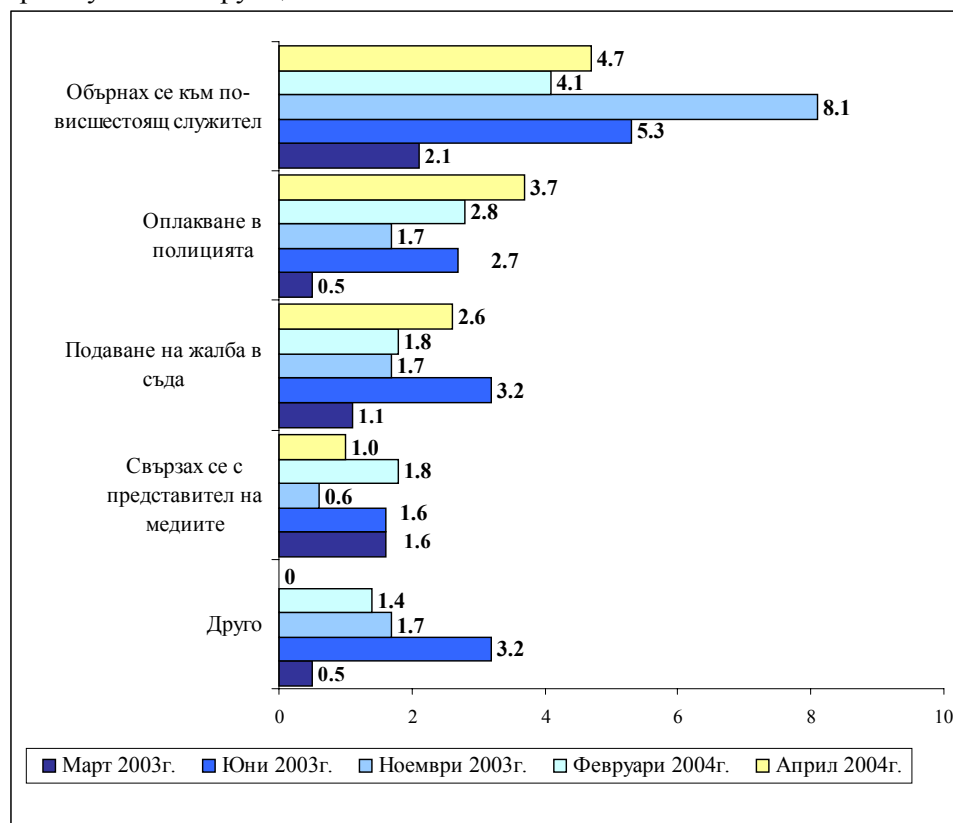
Въпреки създадените в някои държавни ведомства, напр. Министерствата на финансите, на правосъдието, на земеделието и на младежта и спорта, както и в пет териториални данъчни дирекции, условия за попълване на анкети и подаване на жалби за корупция, тези мерки все още не са достатъчно популяризирани и широко известни на населението и на бизнеса. Подобен род мерки имат по-скоро

превантивен характер и са средство за ограничаване на опитите на служителите да се възползват от служебните си правомощия. Те обаче, не са достатъчни да убедят бизнесмените в бързата и своевременна намеса на съответните разследващи органи в случай на иницииран или осъществен корупционен акт.

Липсата на механизъм за бързи и ефективни действия в случай на сигнал за корупция, предопределя до голяма степен пасивното отношение, както и реакцията на проблема от страна на предприемачите. Сред тези, които все пак решават да защитят правата си, преобладават *оплакванията до по-висшестоящ служител или в полицията.* (Графика 8)

Графика 8.

Относителен дял на действията, които бизнесмените са предприели при случаи на корупция

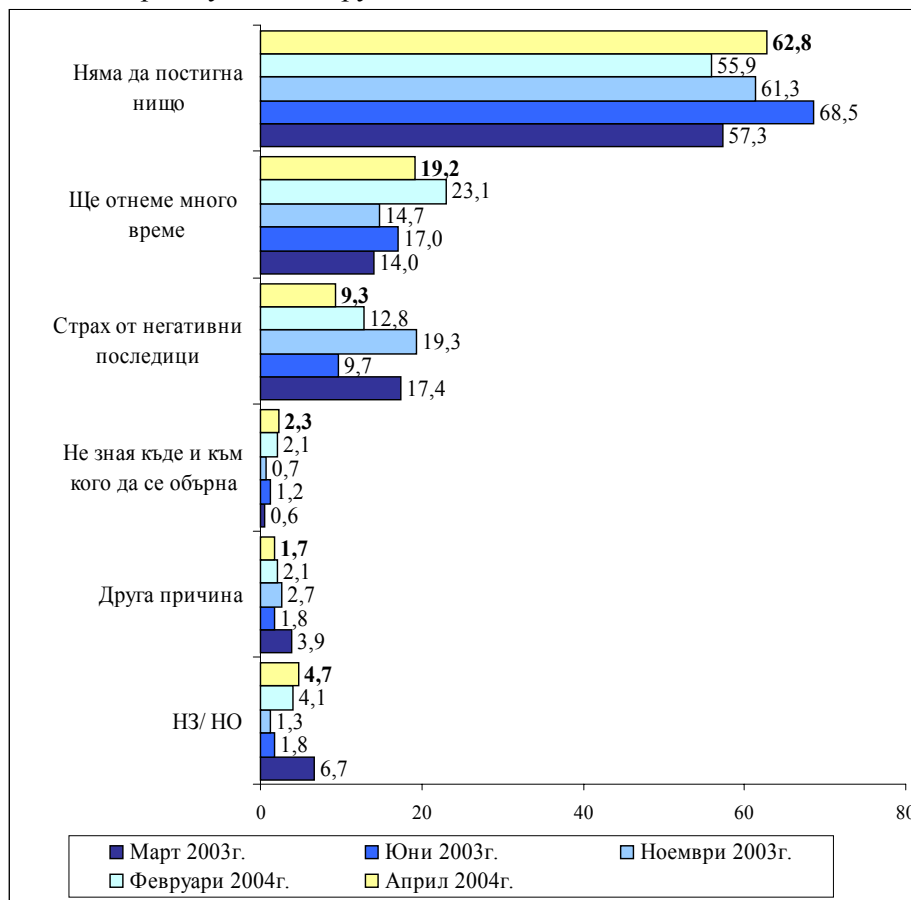
База: Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция (Март 2003г.: N=189; Юни 2003г.:N=187; Ноември 2003г.: N=174; Февруари 2004г.:N=217; Април 2004г.:N=195)

Няма съществена промяна в причините за бездействието на бизнесмените в случаите, в които са се сблъскали с корупционен натиск. Най-важно остава *убеждението, че няма да постигнат нищо със своите действия*, следвано от *загубата на ценно за тях време*. (Графика 9)

Положителен е единствено фактът, че постепенно отслабва значението на *страха от негативни последици* за тях и техния бизнес.

Графика 9.

Относителен дял на причините, поради които не са предприети действия при случаи на корупция

База: Респондентите, които са се сблъскали със случаи на корупция и не са предприели никакви действия (Март 2003г.:N=178; Юни 2003г.: N=165; Ноември 2003г.:N=150; Февруари 2004г.:N=195; Април 2004г.:N=172)

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, в които върху представителите на бизнеса е бил оказван корупционен натиск от служителите в обществената сфера.

Въвеждането на етични кодекси и по-ясни правила за работа с граждани и фирми безспорно е част от успешното противодействие на корупцията в обществения сектор. Тези мерки обаче все още са недостатъчни, за да променят не само нагласата, но и добре работещите до момента корупционни канали.

Регламентирането на “по-твърди” правила и създаването на система от санкции за недобросъвестни служители е следващата крачка към действително ограничаване на корупцията сред държавната администрация.

Слабото влияние на предприетите до момента мерки се потвърждава и данните от настоящето изследване. Корупционният натиск, оказван върху бизнесмените от страна на служители в обществения сектор, намалява незначително. (*Графика 2*).

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Отслабването на корупционния натиск се забелязва и в отделните професионални групи. Почти при всички има леко намаляване на стойностите, като по-значимо е то при *политици и лидери на политически партии, народни представители, министри, служители в университети и следователи*. (*Приложение 3, Таблица 3*)

При някои от професионалните групи обаче, корупционният натиск продължава да нараства. Особено ясно изразена е тази тенденция при *съдиите, адвокатите и митническите служители*.

Част от групите запазват стойностите от предишното изследване, но на едно високо за тях равнище. Такива са *полицейските служители, лекарите и прокурорите*. За други, като *университетските преподаватели* напр., положителната тенденция, регистрирана през февруари т.г., се потвърждава и от настоящето проучване.

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

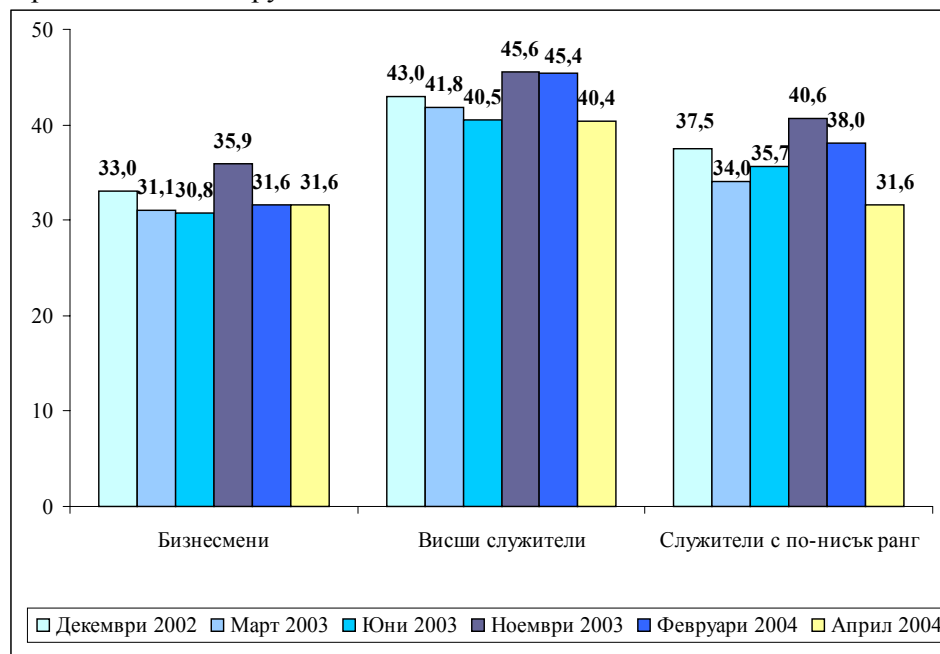
Постепенно усилията на правителството за ограничаване на корупцията започват да дават резултат и това се забелязва от предприемачите.

Оценките за анти-корупционните действия на управляващите са благоприятни особено по отношение на *служителите в обществения сектор*. Само в сферата на *бизнеса* има известен застои, но все пак това си остава най-ниската от трите стойности. (*Графика 10*)

Най-видима за предприемачите е промяната при *служителите с по-нисък ранг*, които и най-често контактуват с бизнеса.

Графика 10.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

База: Всички респонденти

*Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"

3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

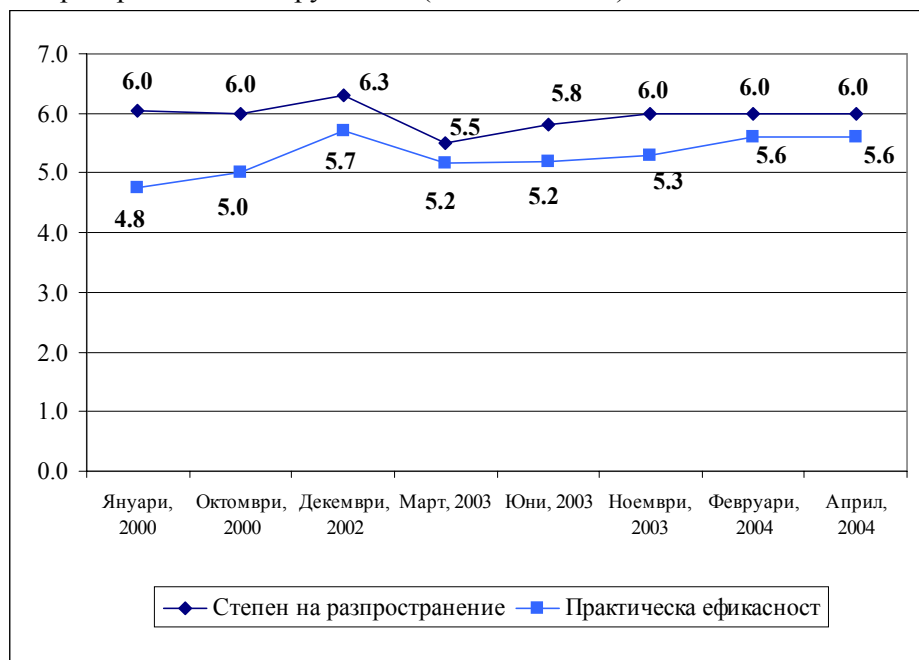
СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

За разлика от оценките за практическия сблъсък с корупцията, представите на бизнесмените за разпространението ѝ запазват високите си нива. (Графика 11)

Необходимо е повече време и последователност при прилагането на анти-корупционните мерки, за да може действителното намаление на корупцията да се отрази и върху оценките за нейното разпространение.

Графика 11.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Оценките за практическата ефикасност на корупцията също остават без промяна (Графика 11). Независимо от броя на осъществените корупционни сделки създадените механизми продължават да работят успешно.

Не се забелязва колебание у бизнесмените по отношение на ефективността на даването на нерегламентирани суми. Като че ли въпросът пред бизнеса вече не е колко и на кого да даде, а дали се налага да даде “нещо под масата”, за да си свърши работа. В случаите, в които преценят, че не могат да го избегнат или е по-целесъобразно за бизнеса им, предприемачите знаят, че механизмът работи добре.

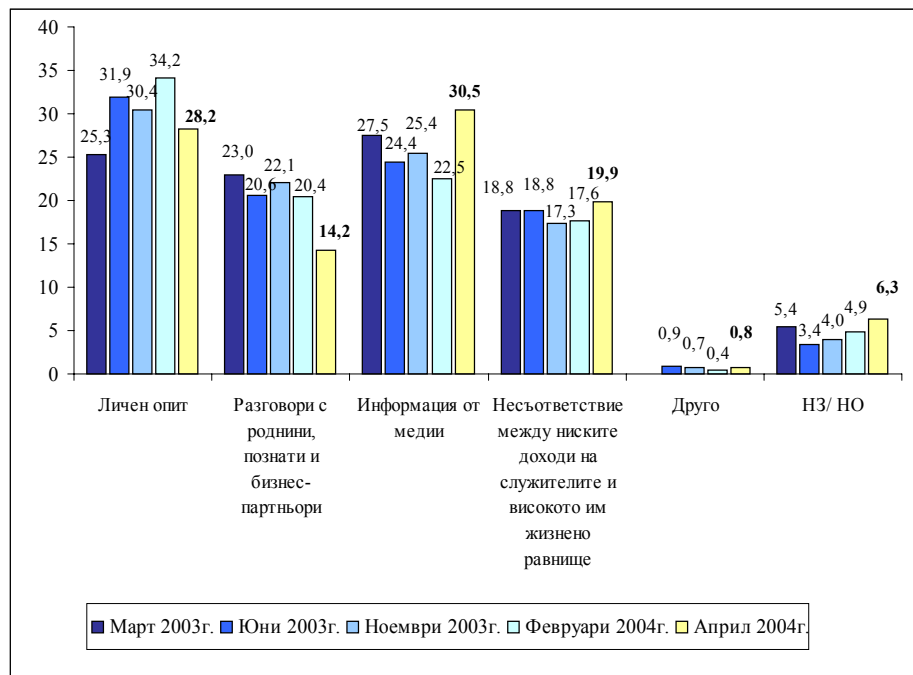
ФАКТОРИ, ОКАЗВАЩИ ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ФОРМИРАНЕ НА ОЦЕНКИТЕ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Интересен е фактът, че за първи път от една година формирането на представите на бизнеса за разпространението на корупцията става на базата не на пряк личен опит, а въз основа на информация от медиите и наблюдение на несъответствието между ниските доходи на служителите и високия им жизнен стандарт. (Графика 12)

Позоваването на непреки източници на информация също е индикатор за известно ограничаване на корупцията в бизнеса. На фона на тази положителна тенденция все пак не трябва да се забравя, че четирима от всеки десет интервюирани формират представите си на базата на действителен сблъсък с корупцията - техен личен или на техни приятели, роднини или бизнес-партньори.

Графика 12.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Отслабването на натиска, оказван от служителите в различните ведомства, се отразява, макар и по-бавно, върху представите за разпространение на корупцията сред отделните групи.

Във всички професионални групи, с изключение на тази на самите бизнесмени, са регистрирани по-благоприятни оценки в сравнение с миналото изследване.

За някои служители намалението е част от по-дългосрочна положителна тенденция. Такива са: *служители в министерства, политици и лидери на политически партии и народни представители.* (Таблица 2)

На базата на данните от последните няколко изследвания, може да се направи извода, че като цяло настоящето правителство и свързаният с него управленски елит се възприема като по-малко корумпиран в сравнение с предходния и се оценява в по-положителна светлина.

Таблица 2.

Разпространение на корупцията по професионални групи (%)

	“Почти всички и повечето са въввлечени в нея”						
	Окт. 2000	Дек. 2002	Март 2003	Юни 2003	Ноември 2003	Фев. 2004	Април 2004
Митнически служители	80,0	80,3	73,6	74,9	80,3	82,4	81,1
Полицейски служители	57,7	59,8	53,5	62,7	62,5	64,5	56,0
Политици, лидери на политически партии	64,5	59,6	55,3	57,5	62,7	64,3	54,4
Съдии	53,4	57,4	47,7	50,4	53,4	53,7	52,7
Народни представители	60,2	60,8	53,9	54,3	58,7	58,2	51,4
Данъчни служители	58,8	62,7	50,3	58,0	62,9	58,0	51,1
Прокурори	49,3	56,5	49,0	50,2	52,0	52,0	51,0
Лекари	38,2	53,1	46,8	45,4	53,4	54,8	50,2
Адвокати	52,0	53,0	47,0	50,3	49,4	52,0	50,0
Общински служители	49,3	54,2	43,2	49,6	47,5	50,1	47,1
Кметове и общ. съветници	36,9	54,0	47,4	52,9	54,9	54,6	47,1
Министри	60,2	54,5	42,1	51,4	55,6	56,1	45,4
Следователи	43,2	52,2	43,6	47,5	46,8	44,4	44,0
Служители в министерства	60,0	57,8	43,2	49,1	46,8	50,1	41,6
Бизнесмени	50,9	47,6	38,9	38,9	41,1	36,7	37,0
Административни служители в съдебната система	34,2	43,6	33,1	35,7	32,1	35,2	33,4
Банкери	43,1	46,4	37,4	39,6	40,6	39,9	33,2
Служители и преподаватели в университети	29,6	30,0* 42,6**	25,1* 30,9**	23,1* 32,6**	24,5* 38,2**	23,6* 34,8**	19,5* 29,7**
Представители на НПО	25,0	30,7	22,4	28,1	32,1	30,1	23,9
Журналисти	21,6	24,3	14,1	15,4	17,3	14,9	14,2
Учители	8,9	17,2	10,7	10,9	12,8	11,7	10,3

* Служители в университети

** Преподаватели в университети

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Продължават да намаляват и оценките за степента на разпространение на корупцията в повечето държавни институции.

Изключение от общата тенденция са *митниците и съдебната система*, при които се наблюдава трайно покачване на представите за корупцираност на служителите им. В по-малка степен това се отнася за *системата на МВР, здравеопазването и данъчната система*. (Таблица 3)

И при институционалното разпространение на корупцията оценките на бизнеса постепенно стават все по-благоприятни по отношение на *Народното събрание, правителството, министрите, централната държавна администрация*.

Таблица 3.

Институционално разпространение на корупцията *

	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>	<i>Април 2004</i>
В митниците, сред митническите служители	62,4	59,5	55,6	59,2	64,4
В съдебната система	36,7	36,4	32,1	34,8	38,3
В системата на МВР	20,4	24,9	27,8	23,1	25,1
В здравеопазването	18,3	17,9	16,6	18,9	22,0
Във ведомствата, които издават различни разрешителни (ХЕИ, ДВСК и др.)	22,1	20,6	16,2	18,0	18,8
В Народното събрание/ сред депутатите	24,2	19,5	20,7	21,2	17,2
Правителство, министри	20,1	19,2	18,5	18,9	16,5
В данъчната система	12,1	17,0	10,7	13,6	16,1
В общинските администрации	17,4	17,0	12,4	15,3	15,9
В централната държавна администрация	12,8	13,3	13,3	10,2	9,4
При едрия бизнес	13,0	8,4	9,3	7,0	6,1
В образователната система	2,5	1,4	3,3	3,2	2,5
В президентството	0,9	0,7	0,2	-	0,4
Навсякъде	6,3	8,6	14,3	14,2	10,3
<i>Друго</i>	<i>0,4</i>	<i>0,2</i>	<i>1,9</i>	<i>-</i>	<i>0,6</i>

База: Всички респонденти

* Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали до три отговора.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ В БИЗНЕСА

Цялостната благоприятна тенденция проличава и при отделните прояви на корупционно поведение.

Само за два месеца има значителен спад (от 3 до 8 пункта) на всички изследвани корупционни практики в бизнеса. (Приложение 3, Таблица 4)

Най-голямо е намалението по отношение на *приемането на подкупи от служители и политици при издаването на лицензи или разрешения за извършване на законни дейности, за укриване или намаляване на данъци и при изпълнение на служебните задължения на обществените служители*, като цяло.

4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

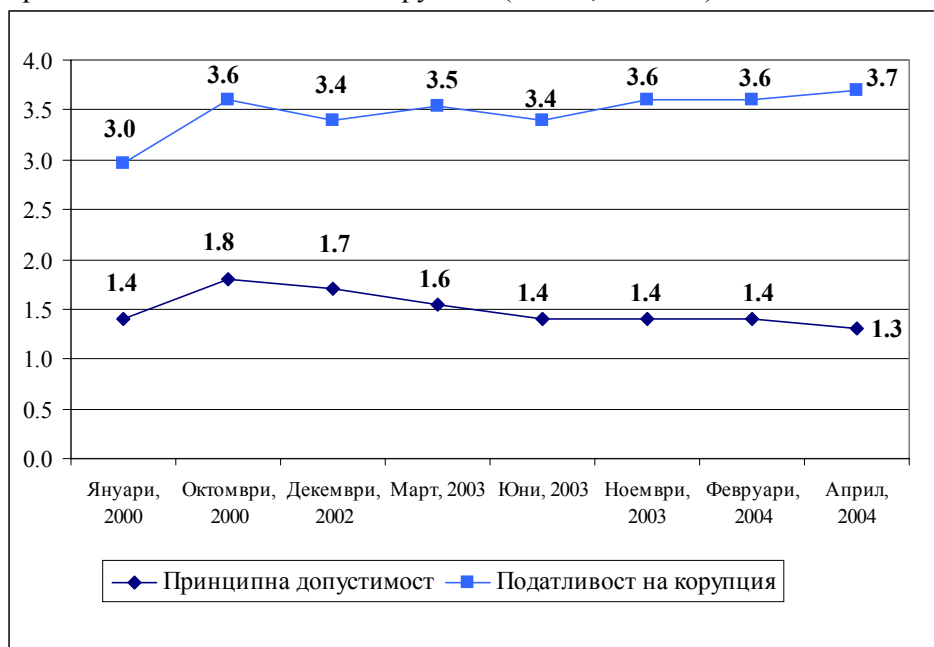
ПРИНЦИПНА ДОПУСТИМОСТ

Положителната нагласа към все по-голямо неодобрение на корупционните практики в бизнеса, изглежда стабилна и се запазва и при настоящето изследване. (Графика 13)

С намаляване на реалния натиск и постепенното регулиране на бизнес-средата, отпада и необходимостта предприемачите да правят компромиси с ценностните си разбирания. Все по-малко бизнесмени споделят, че в техния бранш е утвърдена практика да плащат допълнителни, неофициални суми, за да развият бизнеса си. (Приложение 3, Таблица 5)

Графика 13.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

Интересен е фактът, че успоредно с увеличаването на принципното неодобрение на корупцията, податливостта на бизнесмените към участие в корупционни практики е относително постоянно. (Графика 13) Едно от възможните обяснения на това противоречие е все още разпространената нагласа, че корупцията е ефективно средство за решаване на проблемите.

5. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

АНТИКОРУПЦИОННИ МЕРКИ

Бавното променяне на средата, в която оперира бизнесът, го прави по-скептичен към възможностите корупцията да бъде реално ограничена. (Приложение 3, Таблица 6).

Като най-ефективна мярка продължава да се възприема създаването на независими правителствени и неправителствени органи, които да разследват корупцията във висшите етажи на властта и да разкриват корумпираните обществени служители. Дори и при тези конкретни мерки обаче, надделява недоверието – едва трима от всеки десет бизнесмени смятат, че функционирането на подобен орган би имало голям ефект за ограничаване на корупцията.

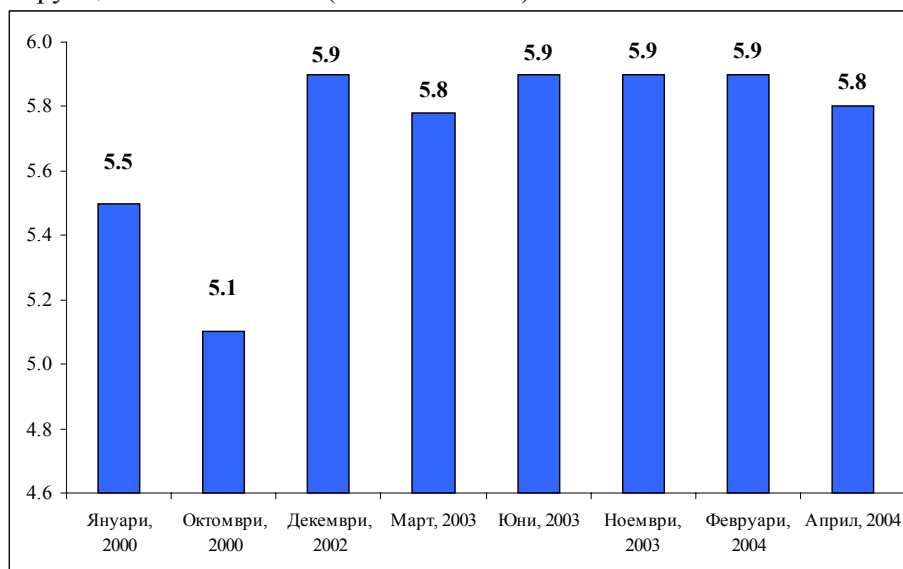
ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

Въпреки ясните положителни индикации по отношение на отделните аспекти на корупцията в бизнес-сектора, цялостната оценка на предприемачите остава скептична. (Графика 14)

Предстои да се види дали заявката на правителството за последователна анти-корупционна политика и реформиране на ведомствата, ще доведе до качествена промяна на бизнес-средата и до трайно изменение на нагласите към корупцията както при обществените служители, таки и сред самите предприемачи.

Графика 14.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Корупционни индекси – теоретични принципи и методика на изчисление

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за “общество без корупция”.

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище

на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формиращи в резултат на текущия публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2
Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>	<i>Април 2004</i>
<i>Лично участие</i>	2,1	1,1	1,2	1,3	1,2	1,3	1,1
<i>Корупционен натиск</i>	3,1	2,4	2,3	2,3	2,5	2,5	2,4

Таблица 2. Ценностни и морални предпоставки

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>	<i>Април 2004</i>
<i>Принципна допустимост</i>	1,8	1,7	1,6	1,4	1,4	1,4	1,3
<i>Податливост на корупция</i>	3,6	3,4	3,5	3,4	3,6	3,6	3,7

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>	<i>Април 2004</i>
<i>Степен на разпространение на корупция</i>	6,0	6,3	5,5	5,8	6,0	6,0	6,0
<i>Практическа ефикасност</i>	5,0	5,7	5,2	5,2	5,3	5,6	5,6

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>	<i>Февруари 2004</i>	<i>Април 2004</i>
<i>Корупционни очаквания</i>	5,1	5,9	5,8	5,9	5,9	5,9	5,8

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Пречки пред дейността и развитието на бизнеса (%) (Само отговор "Голям проблем")

	Февруари 2004	Април 2004
Нелоялната/ незаконна конкуренция	46,7	47,1
Размерът на данъците	45,4	43,7
Престъпността	47,3	39,7
Правилата при издаване на разрешителни	39,7	38,9
Достъпът до финансиране на бизнес-дейности	43,7	34,3
<i>Корупцията сред административните служители</i>	34,6	33,7
Макроикономическата обстановка в страната	35,7	30,1
Правилата, процедурите при придобиване на земя	28,0	23,8
<i>Корупцията сред контрагентите по веригата</i>	20,2	21,3
Инспекциите/ проверките от контролните органи	24,4	19,0
Съдебната система	20,6	18,4
Работата на местната администрация	16,8	15,9
Работата на централната администрация	16,1	14,4
Политическата ситуация в момента	17,2	14,0
Правилата/ процедурите при наемане, уволнение на работници и служители	13,6	10,5
Правилата/ процедурите при откриване на фирма	8,5	5,0

База: Всички респонденти

Таблица 2.

Относителен дял на бизнесмените предприели действия през последната година при случаи на корупция (%)*

Действия	Март 2003	Юни 2003	Ноември 2003	Февруари 2004	Април 2004
Оплакване в полицията	0,5	2,7	1,7	2,8	3,7
Подаване на жалба в съда	1,1	3,2	1,7	1,8	2,6
Обърнах се към по-висшестоящ служител	2,1	5,3	8,1	4,1	4,7
Свързах се с представител на медиите	1,6	1,6	0,6	1,8	1,0
Друго	0,5	3,2	1,7	1,4	-
Не съм предприел никакви действия	94,2	88,2	86,7	89,9	90,1

База: Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция (Март 2003г.:N=189; Юни 2003г.:N=187; Ноември 2003г.:N=174; Февруари 2004г.:N=217; Април 2004г.:N=195)

*Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали повече от един отговор.

Таблица 3.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Декември 2002		Март 2003		Юни 2003		Ноември 2003		Февруари 2004		Април 2004	
	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База
Митнически служители	34,2	249	31,9	182	35,6	163	39,6	144	37,7	212	43,0	165
Полицейски служители	32,9	320	26,7	288	27,3	278	30,9	265	31,6	307	33,1	278
Лекари	33,2	363	21,7	345	20,1	319	27,0	319	31,3	358	31,3	345
Адвокати	24,5	-	14,4	187	12,8	196	14,3	168	16,7	198	28,8	139
Общински служители	29,6	356	22,5	334	20,9	316	21,9	306	24,8	379	23,2	332
Съдии	12,2	181	11,1	126	6,9	131	9,6	114	13,4	112	19,4	93
Данъчни служители	21,9	356	18,3	361	17,0	348	23,8	344	18,4	396	17,8	371
Кметове, общински съветници	17,6	225	12,7	212	12,3	212	8,6	186	15,9	245	17,3	196
Министри, служители в министерства	4,8♦ 25,4♦♦	184	8,8♦ 15,8♦♦	68 139	8,7♦ 26,2♦♦	69 141	6,1♦ 16,7♦♦	33 108	8,6♦ 14,8♦♦	58 176	4,2♦ 14,5♦♦	48 124
Политици, лидери на политически партии	12,1	-	20,0	115	18,7	107	24,7	73	19,0	116	14,3	84
Служители, преподаватели в университети	10,5** 11,9***	189	9,6** 1,0***	104 109	11,4** 25,0***	70 76	12,7** 22,4***	55 58	10,5** 14,0***	95 93	3,3** 13,0***	61 69
Прокурори	7,6	156	3,8	106	7,2	111	5,4	93	12,1	99	12,3	81
Учители	12,9	218	4,1	169	8,8	136	7,9	140	6,6	183	11,9	126
Банкери	16,3	281	13,8	275	9,8	265	9,7	207	10,8	287	11,8	254
Бизнесмени	13,4	392	12,9	334	12,0	324	11,7	308	11,6	370	11,5	331
Народни представители	10,6	139	9,6	83	13,6	88	11,4	44	15,8	76	10,5	57
Административни служители в съдебната система	12,2	211	7,8	180	12,0	175	14,9	161	11,7	196	10,3	136
Следователи	10,3	170	7,9	101	7,9	114	9,7	93	12,1	99	8,0	75
Журналисти	1,5	-	3,9	129	3,7	107	5,0	80	5,2	116	3,5	85
Представители на НПО	14,2	16	7,3	109	5,6	90	9,5	63	6,8	103	2,4	84
Друг	41,0	81	12,1	33	11,1	36	12,9	31	7,7	65	-	33

*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** Служители в университети.

*** Преподаватели в университети.

♦ Министри

♦♦ Служители в министерства

Таблица 4.

Степен на разпространение на различни форми на корупционно поведение в бизнеса (%)

	Декември 2002		Март 2003		Юни 2003		Ноември 2003		Февруари 2004		Април 2004	
	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен
Приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавните поръчки	5,1	82,3	8,1	77,2	3,6	80,3	4,3	81,2	5,7	80,9	5,6	76,1
Приемането на подкупи от служители и политици при провеждането на приватизационни търгове	4,0	85,1	6,0	82,3	6,1	80,5	3,1	83,8	6,4	83,4	4,8	80,1
Приемането на подкупи от служители и политици при издаването на лицензи или разрешения за извършване на законни дейности	8,1	81,3	13,2	75,4	9,0	80,5	7,8	79,6	10,2	82,4	14,8	74,3
Приемането на подкупи от служители и политици при укриване или намаляване на данъци	18,5	67,7	25,7	56,4	19,2	63,1	17,6	65,6	17,4	68,8	22,2	61,3
Приемането на пари или подаръци при изпълнението на служебни задължения	15,7	73,8	19,7	69,8	16,7	73,3	14,7	73,0	16,3	76,6	17,1	68,8
Приемането на пари или подаръци за благоприятно решаване на криминални процеси	5,1	82,3	9,8	60,2	7,5	64,7	8,6	60,4	7,4	65,4	9,2	60,4
Използване на връзки и протекции за назначаване на роднини и приятели на ръководни служители	4,0	85,1	7,6	81,0	5,0	84,8	5,3	83,3	4,7	86,6	8,5	81,0
Финансиране на политически партии и предизборни кампании с цел обслужване на частни интереси	8,1	81,3	3,8	77,2	4,5	76,2	5,2	75,8	3,4	79,0	8,3	71,8

Таблица 5.

Наличие на корупционни практики, свързани с бизнеса (%)

<i>Отговор "Съгласен"</i>	Февруари 2004г.	Април 2004г.
След като фирмата плати исканата сума, обикновено услугата се извършва така, както е уговорено	45,4	44,8
Подкупи дават тези, които нямат връзки, за да си свършат работа	37,6	40,4
Дори когато фирмата плаща "допълнителни суми", съществува опасението, че може да бъде поискано още, например от друго длъжностно лице	36,5	35,8
За фирмите от моя бранш е утвърдена практика да се налага да плащат "допълнителни суми", за да могат да си вършат работата	42,0	34,5
През последната година се увеличиха неофициалните плащания, с които се заобикалят законите	37,6	31,3
Фирмите от моя бранш обикновено знаят предварително колко големи трябва да бъдат "допълнителните суми", които се очакват от тях	37,8	26,5

База: Всички респонденти

Таблица 6.

Очаквания за ефикасността на мерките за ограничаване на корупцията (%)

	В малка степен		В средна степен		В голяма степен		НЗ/ НО	
	II 2004	IV 2004	II 2004	IV 2004	II 2004	IV 2004	II 2004	IV 2004
Създаване на независим орган, разследващ корупцията във висшите етажи на властта	43,7	50,8	18,3	16,2	31,8	28,1	6,2	5,0
Създаване на етични комисии в държавните ведомства	66,7	72,7	17,6	11,2	9,6	9,2	6,2	6,9
Въвеждане на етични кодекси в държавните ведомства	65,4	69,2	20,4	14,6	8,1	8,4	6,2	7,7
Въвеждане на етични кодекси за бизнеса	61,4	66,1	16,8	15,0	14,2	10,8	7,6	8,1
Създаване на неутрална, неправителствена, антикорупционна организация, която да разкрива корумпираните личности, без да публикува името на подалия сигнала	32,9	35,0	20,6	18,8	41,6	36,6	4,9	9,6

База: Всички респонденти

Таблица 7.

Реакция на бизнеса в случаи на корупция по тип на изследваните фирми (%)

А. Готовност за плащане на определена сума пари на служител за разрешаване на бизнес проблем	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Ще платя във всички случаи	3,5	3,7	3,3	1,2
Ще платя, ако сумата е разумна	22,1	23,7	6,7	15,9
Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин	54,8	51,9	55,0	48,8
Няма да платя в никакъв случай	14,1	12,6	21,7	24,4
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	5,5	8,1	13,3	9,8
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
В. Случаи, в които през последната година респондентите не са успели да сключат сделка поради това че конкурент е платил подкуп или е използвал “връзки”	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Във всички случаи	1,0	0,7	-	-
В повечето случаи	7,0	11,9	3,3	3,7
Само в отделни случаи	22,6	28,1	26,7	19,5
В нито един случай	57,8	45,9	55,0	52,4
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	11,6	13,3	15,0	24,4
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
С. Отражение на отказа от плащане на подкуп върху бизнеса на респондентите	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Отрази се позитивно	0,5	-	-	2,4
Отрази се негативно	15,1	16,3	13,3	12,2
Нямаше последици за бизнеса ми	7,5	13,3	1,7	11,0
<i>Не са ми искали подкуп</i>	53,8	48,1	63,3	63,4
Не съм отказвал да платя подкуп	9,0	8,9	5,0	-
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	14,1	13,3	16,7	11,0
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Д. Причини, поради които респондентите не са предприели никакви действия за разкриване/ изобличаване на корумпираното лице	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Не зная къде и към кого да се обърна	1,4	-	5,9	10,0
Ще ми отнеме много време, което не мога да си позволя да загубя	17,6	28,3	5,9	10,0
С моите действия няма да постигна нищо	63,5	55,0	76,5	70,0
Страх ме е от негативни последствия	10,8	10,0	-	10,0
Друга причина	1,4	3,3	-	-
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	5,4	3,3	11,8	-
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

База: Всички респонденти